

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.4.4>

УДК 323.1 : 341.23] (477) (045)

V. Ю. Степанов,

д. держ. упр., професор, професор кафедри туристичного бізнесу,

Харківська державна академія культури

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5892-4239>

Л. А. Гаєвська,

д. держ. упр., професор, професор кафедри національної економіки та

публічного управління, Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1463-9481>

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

V. Stepanov,

Doctor of Sciences in Public Administration,

Professor, Professor of the Department of Tourism Business,

Kharkiv State Academy of Culture

L. Gaievska,

Doctor of Sciences in Public Administration,

Professor, Professor of the Department of National Economy and Public Administration, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

REGIONAL DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS: STATE AND ADMINISTRATIVE ASPECT

Стаття розкриває зміст поняття «міжнаціональні відносини» та розглядає основні шляхи розвитку міжнаціональних відносин на регіональному рівні. Проаналізовано характерні особливості міжнаціональних відносин на основі аналізу публікацій зарубіжних та українських науковців. Розкрито конституційно-правове регулювання міжнаціональних відносин в Україні, захист мов національних меншин в Україні та їх зв'язок із міжнародним законодавством. Зокрема, автори аналізують Декларацію прав національностей України (1991 р.), Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» (2022 р.), Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (ратифікована в 2003 р.), Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин (ратифікована в 1997 р.). Стверджується, що в державотворчому процесі України основа міжнаціональних відносин і міжнаціональної толерантності закладена в державну національну політику. Особливу роль у врегулюванні міжнаціональних відносин мають відігравати регіональні громадські організації національних меншин, національні суспільства та центри. Автори приходять до висновку про необхідність створення належного правового базису регіональних міжнаціональних відносин в Україні, що буде запорукою побудови міжнаціональної державності.

The article reveals the content of the concept of "interethnic relations" and examines the main ways of developing interethnic relations at the regional level. The characteristic features of interethnic relations are analysed. The article reveals the constitutional and legal regulation of interethnic relations in Ukraine and their relationship with international law.

It is noted that the basis of Ukrainian State Policy is the formation of national values. At the same time, the specificity of nationalities can also give rise to issues in interethnic relations. In particular, the harmonization of interethnic relations is aimed at preventing interethnic problems (conflicts). They depend on both overcoming interethnic contradictions and the level of consolidation of

nationalities and ethnic groups in the regions. It is shown that in order to resolve interethnic relations, one of the priority tasks of both the state and the regions should be to further strengthen the atmosphere of ethnic harmony, interethnic tolerance, mutual understanding between representatives of different national groups, and preservation of national identity. In addition, all efforts should be directed at the equal national and cultural development of Ukrainian citizens, adherence to the principles of tolerance and interethnic harmony, and the active participation of regions (local governments) and local "public organisations of national minorities" in resolving problematic issues in inter-ethnic relations. It is proved that the state regulation of interethnic relations in Ukraine is based on a strong international legal framework, and especially on the main provisions of the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities (Strasbourg, February 1, 1995), the European Charter for Regional or Minority Languages (date of signing of the European Charter: November 5, 1992). All this creates a proper legal framework for regional interethnic relations in Ukraine.

The authors conclude that the implementation of the state national policy can be achieved through regional public organizations of national minorities, national societies and centres. In this case, scientific and practical conferences, seminars, and discourses can be used to explain international and current Ukrainian legislation in the field of interethnic policy, preserve the national identity of communities, and prevent ethnic discrimination. In addition, international requirements significantly complement and expand the legal capabilities of the Law of Ukraine "On National Minorities (Communities) of Ukraine," which will be a key to building interethnic statehood.

Стаття розкриває зміст поняття «міжнаціональні відносини» та розглядає основні шляхи розвитку міжнаціональних відносин на регіональному рівні. Проаналізовано характерні особливості міжнаціональних відносин. Розкрито конституційно-правове регулювання міжнаціональних відносин в Україні, захист мов національних меншин в

Україні та їх зв'язок із міжнародним законодавством. Автори приходять до висновку про необхідність створення належного правового базису регіональних міжнаціональних відносин в Україні, що буде запорукою побудови міжнаціональної державності.

Ключові слова: мова, нація, міжнаціональні відносини, національні меншини, регіон, консолідація національностей, міжнаціональна державність.

Keywords: language, nation, interethnic relations, national minorities, region, consolidation of nationalities, interethnic statehood.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основою політики української держави є формування загальнонаціональних цінностей. Згідно з Конституцією України «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1, ст. 11] «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками...» [1, ст. 24]. Тобто головна мета громадян України всіх національностей – розбудова «суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави...» [5]. При цьому специфіка національностей може породжувати і питання в міжнаціональних відносинах. Зокрема, гармонізація міжнаціональних відносин спрямована на запобігання міжнаціональних проблем (конфліктів). Вони залежать як від подолання міжнаціональних протиріч, так і рівня сформованості в них механізмів консолідації національностей та народностей регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематиці стану національних меншин, розвитку суспільно-політичних, правових та міжнаціональних відносин в Україні присвячені дослідження українських науковців: М. Антоновича [6], О. Бикова [7], В. Бородінова [8], М. Задорожної [9], Л. Ковача [11], Р. Коршука [12], В. Колісника [13], О. Ляшенка [14], О. Майбороди [15], Л. Масенка [16], О. Мороза [18], О. Рафальського [20], І. Скиби [19], Я. Товпека [23], Є. Ткаченка [24] й ін. У своїх дослідженнях науковці розглядали природу міжнаціональних відносин, їх особливості та механізми міжнародного і національного правового захисту прав етнічних та мовних меншин. Науковці довели, що динамічність регіональних міжнаціональних відносин та їх багатофункціональність свідчить про докорінні відносини між громадянами, які проживають в Україні. Особливу увагу було приділено мовам національних меншин, як інструменту формування звернень, інформаційних повідомлень, що дозволяє говорити про існування особливих мовних регіональних міжнаціональних відносинах [10, 11]. Відповідно до цього, подальше дослідження та рішення регіональних проблем міжнаціональних відносин буде запорукою побудови міжнаціональної державності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є визначення та розгляд основних шляхів розвитку міжнаціональних відносин на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні науковці вважають, що важливим чинником формування нації є мова, тобто свобода кожного у виборі мови спілкування [11, 16, 18, 21]. Зокрема, згідно з українським законодавством, заборонено «нав'язувати» людині мову спілкування в приватних відносинах [6, 23]. Тобто держава гарантує мовні відносини громадян щодо використання національних мов у «особистих» сферах життєдіяльності людини [2, 5].

На думку В. П. Колісника, «мовні відносини поділяються на публічні мовні відносини, приватні мовні відносини, відносини, що складаються у

сфері освіти, та мовні відносини, що складаються у сфері діяльності засобів масової інформації...» [13].

Л. Т. Масенко, досліджуючи мовні відносини, вважає, що «мові належить головна об'єднувальна роль у процесах виникнення етносу, нації, держави. На етнічному рівні самоусвідомлення спільна мова, а вже потім звичаї й релігія, дає народові відчуття своєї єдності і водночас відокремлює його від інших народів. Доки народ спілкується своєю мовою, доти він зберігає себе, не розчиняючись в інших етносах як субстрат інонаціональних утворень...» [16, с. 14].

Відповідно до цього напрошується висновок, що ключовою ознакою об'єднання представників етнічної спільноти є формування національної мови. При цьому поняття «нація» є багатограним та складним явищем. Зокрема, британський фахівець з історичної макросоціології Майкл Манн (Michael Mann) під нацією розуміє «спільноту, яка заявляє про особливу етнічну ідентичність, спільну історію і долю та претендує на власну державу...» [27].

На думку Д. Шнаппера, «нація – це духовний принцип, що витік з великої плутанини історії, це духовна схожість, а не група, що існує на певній окресленій місцевості...» [20, с. 52]. При цьому Е. Сміт вважає, що чинниками існування нації є не лише духовна складова, тобто нація – це «людська спільнота, що живе в рідному краї, має спільні міти, спільну історію, спільну національну культуру, єдину економіку й єдині права та обов'язки для його представників...» [22, с. 19].

Ці думки простежується як в преамбулі Конституції України: «...спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення...» [1], так і в етнокультурному сенсі ст. 11 Конституції України: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної,

культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1].

Таким чином, як вважає Є. В. Ткаченко, «поняття «нації» є багатостороннім та складним явищем. Тобто надати вичерпну характеристику такій категорії є дуже складно. Слід наголосити, що в переважній більшості сучасних суспільств існує одночасно як нація політична (як народ, який об'єднує усіх громадян незалежно від національності), так і нація культурна (до якої входять усі, хто асоціює себе з певною мовою, історією, походженням, культурою, звичаями тощо). Але якщо перша спільнота асоціюється з наявністю усталеного зв'язку з державою, то друга спільнота (іноді її називають як «титульна нація») демонструє наявність духовно-культурної єдності між її членами і є одним із структурних елементів громадянського суспільства...» [24, с. 29].

У цьому випадку ми можемо говорити про суспільні міжнаціональні відносини. У наукових джерелах міжнаціональні відносини визначаються як «відносини, що складаються в ході взаємодії національних спільностей з приводу реалізації ними своїх інтересів, як безпосередніх, так і корінних, власне національних і загальнонаціональних... Міжнаціональні відносини, як і національні відносини взагалі мають комплексний характер, включаючи в себе економічні, соціально-політичні, духовні та ідеологічні відносини, що не виключає, однак, їх відносної цілісності...» [17].

Український науковець В. П. Колісник вважає, що «міжнаціональні відносини – це такі суспільні відносини, які складаються з приводу збереження, зовнішнього вияву та розвитку національно-етнічної самобутності окремих спільнот та індивідів, здійснення ними прав і свобод, що прямо чи опосередковано пов'язані з їх національно-етнічною самоідентифікацією...» [13, с. 53]. Крім того, В. П. Колісник поняття «міжнаціональні відносини» розкриває через поняття «національно-етнічні відносини». Тобто, як «відносини передусім між титульною (тобто тією, що дала назву державі) національно-етнічною спільнотою та національними

меншинами, між корінною нацією та корінними народами (якщо такі існують на території держави), між титульною нацією та національними групами, а також відносини усіх зазначених суб'єктів (крім титульної нації) між собою: відносини між окремими національними меншинами, між національними меншинами і корінними народами, між окремими національними групами тощо...» [13, с. 29]. При цьому В. П. Колісник зауважує, що не всі соціальні відносини можуть бути віднесені до категорії міжнаціональних. Зокрема, він визначає лише ті соціальні зв'язки, що: «опосередковують суспільний інтерес, а саме це не можуть бути міжособистісні стосунки – родинні зв'язки, стосунки між друзями, сусідами, членами спортивного клубу, стосунки щодо спільного проведення дозвілля тощо); пов'язані з зовнішнім проявом окремих аспектів національно-етнічної самобутності суб'єктів міжнаціональних відносин, тобто коли цей суб'єкт виступає саме як національно-етнічна спільнота і це є зрозумілим (очевидним) для іншого учасника таких відносин...» [13, с. 30].

Додатком до цього визначення слід надати висновки Є. В. Ткаченка, який вважає, що «тісно пов'язаними з міжнаціональними є відносини громадянства, міграційні відносини. Вони також потребують дослідження не лише з точки зору їх оптимального врегулювання, але й з точки зору впливу на міжнаціональні відносини та національно-етнічні процеси в суспільстві. Адже сучасні глобалізаційні та міграційні процеси, що відбуваються, перш за все у європейських країнах, значно ускладнюють міжнаціональні відносини, адже змінюється структура нації, гостро ставляться питання про забезпечення принципу заборони дискримінації за національною (етнічною) ознакою, питання забезпечення прав національних та мовних меншин...» [24, с. 13].

Крім того, на думку Є. В. Ткаченка, «об'єктами міжнаціональних відносин можуть бути: передусім, забезпечення і реалізація права на самовизначення, визначення національно-етнічної самоідентифікації, захист від національної дискримінації, користування мовами національних меншин

та їх розвитку, користування надбаннями культури, створення друкованих засобів масової інформації мовою меншини, поширення інформації про меншину, забезпечення права на святкування своїх національних свят, створення національних закладів освіти і культури, створення та реєстрації (реорганізації, ліквідації) національних громадських організацій, рівного доступу до державної служби та до служби в органах місцевого самоуправління, забезпечення рівного представництва в державних політичних інституціях, відновлення та забезпечення прав депортованих народів на гідне облаштування і життя, відновлення прав репресованих (за умови, що вони переслідувалися саме за національно-етнічною ознакою), спілкування з особами своєї національності та їх громадськими організаціями за межами України тощо» [24, с. 14]. Є. В. Ткаченко робить висновок, що «об'єктами міжнаціональних відносин є перш за все питання пов'язані з забезпеченням національного розвитку та національної самобутності національними спільнотами та окремими їх представниками...Стосовно змісту міжнаціональних відносин, то його складають дії..., спрямовані на визначення національно-етнічної приналежності, національне самовизначення, реалізацію національно-етнічних прав, свободі потреб соціальних спільнот та окремих індивідуумів...» [24, с. 14].

Розглядаючи питання щодо міжнаціональних відносин слід відзначити той факт, що і «Декларація прав національностей України (ВВР, 1991, N 53, ст.799) [2], і новий Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» (від 13.12.2022р) [5] не містять визначення «міжнаціональні відносини». Зокрема, в Декларації наголошується, що «Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації. Верховна Рада України тлумачить статтю 3 Закону "Про мови в Українській РСР" таким чином, що в межах адміністративно-територіальних одиниць, де

компактно проживає певна національність, може функціонувати її мова нарівні з державною мовою...» [2].

Крім того, в Законі України «Про національні меншини (спільноти) України», який базується «на Конституції України, Декларації прав національностей України, керуючись положеннями Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів щодо прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, прагнучи до створення належних умов для реалізації і захисту прав усіх осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, збереження і розвитку їх мовної, культурної, етнічної, релігійної самобутності, забезпечення повноцінного розвитку як частини українського суспільства, поважаючи культурне розмаїття та заохочуючи міжкультурний діалог з метою розвитку взаєморозуміння, взаємоповаги та співробітництва між усіма особами, які проживають у межах території України, незалежно від етнічної, культурної, мовної або релігійної приналежності...» [5].

У наведеному Законі [5], який набирає чинності 01.07.2023р., уперше надано наступне поняття: «Національна меншина (спільнота) України». Зокрема, «Національна меншина (спільнота) України (далі – національна меншина (спільнота) – це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. Національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільств...» [5, ст. 1].

Порівняємо це визначення з міжнародним договором «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин» [4], який був ратифікований

Україною 15.05.2003р. У Хартії визначено, що «термін "регіональні мови або мови меншин" означає мови, які: і) традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення цієї держави; та ii) відрізняються від офіційної мови (мов) цієї держави; b) термін "територія, на якій використовується регіональна мова або мова меншини" означає географічну місцевість, де така мова є засобом спілкування певної кількості осіб, яка виправдовує здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів, передбачених у цій Хартії...» [4, ст. 1].

Слід згадати і міжнародні положення Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, що ратифіковані Законом України N 703/97-ВР (703/97-ВР) від 09.12.97, де визначено, що «Захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини і як такий є одним з напрямків міжнародного співробітництва» [3, ст. 1]. Крім того, «Сторони зобов'язуються гарантувати особам, які належать до національних меншин, право рівності перед законом та право на рівний правовий захист. У цьому зв'язку будь-яка дискримінація на підставі приналежності до національної меншини забороняється» [3, ст. 4].

Відповідно до цього є всі підстави відзначити, що Україна дотримується ратифікованих міжнародних договорів. Більш того, в Законі України «Про національні меншини (спільноти) України» визначено наступне: «Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору. Будь-яка пряма чи непряма дискримінація осіб, які належать до національних меншин (спільнот), забороняється...» [5, ст.ст. 2, 4].

Тобто можна стверджувати, що в державотворчому процесі України основа міжнаціональних відносин і міжнаціональної толерантності закладена в державну національну політику.

Доречно відзначити, що стан міжнаціональних відносин країни має своє історичне підґрунтя. Відповідно до цього, іноді, в регіонах трапляється не завжди толерантне ставлення до людини за мовною ознакою. Наприклад, людина каже, що їй не подобається мова спілкування на побутовому рівні, що і може викликати конфліктну ситуацію [10, 11, 14]. Дана обставина, на жаль, може активізувати національні меншини до політичного рівня. У цьому випадку головне завдання держави в тому, щоб на регіональному рівні вирішувалися всі міжнаціональні (проблемні) питання, особливо релігійні чи етнічні, з рештою складових толерантного розвитку українського суспільства.

Для врегулювання міжнаціональних відносин, на нашу думку, одним із пріоритетних завдань як держави, так і регіонів, має бути подальше зміцнення атмосфери етнічної згоди, міжнаціональної толерантності, взаєморозуміння між представниками різних національних груп, збереження національної самобутності. Крім того, всі сили мають бути спрямовані на рівноправний національно-культурний розвиток громадян України, дотримання принципів толерантності та міжнаціональної згоди, вирішення проблемних питань у міжнаціональних відносинах потрібна і активна участь регіонів (органів місцевого самоврядування), і місцевих «громадських організацій національних меншин».

Виникає природне питання, для чого потрібна робота «громадських організацій національних меншин» на регіональному рівні? Відповідь криється у вищенаведеному міжнародному та національному законодавстві України [1–5]. Це насамперед:

- усіяка підтримка діяльності центрів національних культур, «національно-культурних товариств», етнічних громад регіону;
- практична допомога національно-культурним суспільствам регіону;
- організація, відродження, збереження, розвиток мов, культур, традицій та звичаїв національних меншин регіону;
- збереження та розвиток етнічної, мовної самобутності;

– вивчення рідної мови, історії національних спільнот, що проживають у регіоні.

Тобто державна національна політика має проводитися в регіонах для врегулювання міжнаціональних відносин з метою:

– виховання в громадян України міжнаціональної згоди та толерантності до представників різних національностей;

– організації діяльності національних центрів щодо зміцнення міжнаціональних відносин;

– організації підтримки свят національних меншин, що спрямовані на розвиток гармонійного поєднання культури національних меншин з українською національною культурою.

Вказану мету можна досягти через регіональні громадські організації національних меншин, національні суспільства та центри. При цьому можна використовувати науково-практичні конференції, семінари, дискурси з роз'яснення міжнародного та чинного законодавства України у сфері міжнаціональної політики, збереження національної самоідентичності співтовариств та запобігання прояву етнічної дискримінації.

Висновки. Проведене дослідження регіонального розвитку міжнаціональних відносин дають підстави стверджувати, що державне регулювання міжнаціональних відносин в Україні спирається на потужну міжнародну законодавчу базу і особливо на основні положення Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» (Страсбург, 1 лютого 1995 року), Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (дата підписання Європейської хартії 05.11.1992р.). Усе це створює належний правовий базис у регіональних міжнаціональних відносинах в Україні.

Міжнаціональні правила (вимоги) щодо національних меншин, регіональних мов або мов меншин, що не відображені в Законі України «Про національні меншини (спільноти) України», знайшли своє відображення в міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною

Радою України, що відповідає Конституції України. При цьому, міжнародні вимоги, які слід ретельно аналізувати, значно доповнюють та розширюють правові можливості Закону України «Про національні меншини (спільноти) України».

Таким чином, прийняття Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» – це крок уперед до розвитку національної, суверенної та демократичної української держави, що є напрямом для подальших досліджень.

Література

1. Конституція України : Основний закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>.
2. Декларація прав національностей України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1991, N 53, ст.799.
3. Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року. Ратифіковано Законом від 09.12.97 № 703/97-ВР. Дата оновлення: 09.12.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 14.04.2023).
4. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року. Ратифіковано Законом від 15.05.2003 № 802-IV. Дата оновлення: 15.05.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 15.04.2023).
5. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>.
6. Антонович М. Права національних меншин в Україні: національне законодавство та міжнародно-правові стандарти. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=Ts9GKKgAAAAJ&hl>.
7. Биков О. Внутрішньодержавні нормативно-правові гарантії забезпечення прав та свобод національних меншин в Україні. *Право України*. Київ, 2000. № 8. С.51-55.

8. Бородінов В. Міжнародний досвід захисту прав національних меншин. *Віче*. 2011. № 18. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2705/>.
9. Етнічний довідник : у 3 ч. Київ, 1997. Ч. 3 : Етнополітика в Україні / Гол. ред. В. Євтух. 85 с.
10. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2012. № 57. 371 с.
11. Ковач Л. Мовний вимір міжрегіональних протиріч в сучасній Україні. *Соціальна історія: Наук зб.* Київ. нац. ун-т. ім. Тараса Шевченка. Київ: Логос, 2010. Вип. 6. 154 с.
12. Коршук Р. М. Моделі етнополітики. *Гілея*. 2010. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_40/Gileya40/P12_doc.pdf.
13. Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти : монографія. Харків: Фоліо, 2003. 240 с.
14. Ляшенко О. Русинський партикуляризм в сучасній Україні: витоки, ідеологія, прояв. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2008. Вип. 37. С. 211-232.
15. Майборода О. М. Хоч і про головне, але пісня стара. *Форум націй* : Газета Конгресу національних громад України. URL: <http://www.forumn.kiev.ua/Forum34.htm>
16. Масенко Л. Т. Мова і політика. К.: Соняшник, 1999. 100 с.
17. Міжнаціональні відносини. Терміни та визначення. *Політика і час*. 1992. № 2. С. 34.
18. Мороз О., Саєнко Ю. Час інтелекту: сукупний український розум. Львів: Видавничий дім «Панорама», 2002. 96 с.
19. Остапець Ю. О., Скиба І. І. Угорська меншина Закарпаття: суспільно-політичний та культурний розвиток. Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах полі етнічного регіону: аналіз оцінки :

матеріали круглого столу, м. Ужгород, 21 груд. 2011 р. Ужгород, 2012. С. 51-68.

20. Рафальський О. О. Національні меншини України у ХХ столітті: Історіографічний нарис. Київ: Полюс, 2000. 447 с.

21. Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? Львів: Світ, 1994. 416 с.

22. Сміт Ентоні Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. К.: «К.І.С.», 2004. 170 с.

23. Товпеко Я. К. Особливості правового статусу національних меншин в Україні. Простір і час сучасної науки : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. URL: <http://intkonf.org/tovpeko-yak-osoblivosti-pravovogo-statusu-natsionalnih-menshin-v-ukrayini/>

24. Ткаченко Є.В. Правовий захист праветнічних та мовних меншин : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 315.с.

25. Енциклопедія історії України: Україна – Українці : у 2 кн. Київ, 2018. Кн. 1 Україна, держава: етнічні спільноти України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України : URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=BOOK&P21DBN=EIU>

26. Шнаппер Д. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації. Харків: Фоліо, 2007. 223 с.

27. Mann M. The Sources of Social Power: Volume 1, A History of Power from the Beginning to AD 1760, Cambridge University Press, 1986.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “The Constitution of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 14.04.2023).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), “Declaration of the Rights of Nationalities of Ukraine”, Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, vol. 53, p. 799.
3. Council of Europe (1995), “The Framework Convention for the Protection of National Minorities”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (Accessed 14.04.2023).
4. Council of Europe (1992), “The European Charter for Regional or Minority Languages”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (Accessed 15.04.2023).
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2022), Law of Ukraine "On National Minorities (Communities) of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (Accessed 15.04.2023).
6. Antonovych, M. (2004), “The rights of national minorities in Ukraine: national legislation and international legal standards”, available at: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=Ts9GKKgAAAAJ&hl> (Accessed 15.04.2023).
7. Bykov, O. (2000), “Domestic legal and regulatory guarantees of the rights and freedoms of national minorities in Ukraine”, *Pravo Ukrainy*, vol. 8, pp.51-55.
8. Borodinov, V. (2011), “International experience in protecting the rights of national minorities”, *Viche*, vol. 18.
9. Antoniuk, O. Berenstein, O. Bulan, A. Danilchenko, O. Yevtukh, V. Zadorozhna, M. Kvitkovska, L. Keidanskyi, K. Luhanov, Yu. Makarenko, N. Pylypenko, T. Podolynskyi, A. Ustymenko, V. and Chyrko, B. (1997), *Etnichniy dovidnyk: Etnopolityka v Ukrayini*. [Ethnic reference book: Ethnopolitics in Ukraine.], Vol. III, Kyiv, Ukraine.
10. Kuras, I.F. Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (2012), *Scientific Notes*, vol. 57.
11. Kovach, L. (2010), “The linguistic dimension of interregional contradictions in contemporary Ukraine”, *Social History: Scientific collection*. Taras Shevchenko National University, vol. 6.

12. Korshuk, R. M. (2010), "Models of ethnopolitics", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_40/Gileya40/P12 (Accessed 15.04.2023).
13. Kolisnyk, V. P. (2003), National-Ethnic Relations in Ukraine: Theoretical Foundations and Constitutional and Legal Aspects, Kharkiv Human Rights Protection Group. Folio, Kharkiv, Ukraine.
14. Lyashenko, O. (2008), "Rusyn particularism in modern Ukraine: origins, ideology, manifestation", Scientific Notes of I.F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, vol. 37, pp. 211-232.
15. Mayboroda, O. M. (2005), "Although it is about the main thing, the song is old. Congress of National Communities of Ukraine", available at: <http://www.forumn.kiev.ua/Forum34.htm> (Accessed 15.04.2023).
16. Masenko, L. T. (1999), Mova i polityka. [Language and politics.], Soniashnyk, Kyiv, Ukraine.
17. Polityka i chas (1992), "Interethnic relations. Terms and Definitions", Polityka i chas, vol. 2, pp. 34
18. Moroz, O. and Sayenko, Yu. (2002), Chas intelektu: sukupnyi ukrayinskyi rozum. [The Time of Intellect: The Collective Ukrainian Mind], Panorama Publishing House, Lviv, Ukraine.
19. Ostapets, Yu.O. and Skyba, I.I. (2011), "The Hungarian Minority of Transcarpathia: Socio-Political and Cultural Development", Topical Issues of Legislative Regulation of the Protection of National Minorities' Rights in Ukraine and Ways of Their Realization in the Context of a Polyethnic Region: An Assessment Analysis. Materials of the round table on December 21, Uzhhorod, Ukraine, pp. 51-68.
20. Rafalskyi, O. O. (2000), Natsionalni menshyny Ukrayiny u XX stolitti: Istoriohrafichnyi narys. [National Minorities of Ukraine in the Twentieth Century: A Historiographical Essay.], Polyus, Kyiv, Ukraine.

21. Rudnytskyi, S. L. (1994), Chomu my khochemo samostiynoi Ukrayiny? [Why do we want an independent Ukraine?], Svit, Lviv, Ukraine.
22. Smith, A. D. (2004), Natsionalizm: Teoriya, ideolohiya, istoriya. [Nationalism: Theory, ideology, history.], K.I.S., Kyiv, Ukraine.
23. Tovpeko, Ya. K. (2011), “Peculiarities of the legal status of national minorities in Ukraine”, available at: <http://intkonf.org/tovpeko-yak-osoblivosti-pravovogo-statusu-natsionalnih-menshin-v-ukrayini/> (Accessed 15.04.2023)
24. Tkachenko, Ye. V. (2018), Pravovyi zakhyst prav etnichnykh ta movnykh menshyn: navchanyi posibnyk. [Legal Protection of Ethnic and Linguistic Minorities: A Study Guide.], FOP Holembovska O.O., Kyiv, Ukraine.
25. Smolii, V. A. (2018), “Ukraine, the State: Ethnic Communities of Ukraine”, Encyclopaedia of the History of Ukraine: Ukraine -Ukrainians. Book 1, National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Naukova Dumka Publishing House, Kyiv, Ukraine, available at: <http://www.history.org.ua/?termin=1.14> (Accessed 15.04.2023).
26. Schnapper, D. (2007), Spilnota hromadyan. Pro modernu kontseptsiyu natsiyi. [Community of Citizens. On the Modern Concept of the Nation], Folio, Kharkiv, Ukraine.
27. Mann, M. (1986), The Sources of Social Power: Volume 1, A History of Power from the Beginning to AD 1760, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2023 р.